

IN HONOREM ET SERVICIUM DIVINI CULTUS.
NOUS DOCUMENTS PER A L'ESTUDI
DE L'ARGENTERIA SACRA EN EL TRÀNSIT
A LA MODERNITAT

**Maria Barceló Crespí / Magdalena Cerdà Garriga /
Antònia Juan Vicens**

Grup de Recerca Estudis Medievals (GRESMED)
Universitat de les Illes Balears

Resum: En el present article es presenta un conjunt de documents inèdits relatiu a l'argenteria sacra mallorquina de finals del segle XV i d'inicis del XVI. La informació que se'n pot extreure esdevé una font important per al coneixement d'alguns dels argenters en actiu durant aquest període, així com algunes de les obres encarregades per part de la catedral, el convent de Sant Domingo i algunes confraries.

Paraules clau: argenteria sacra, Mallorca, baixa edat mitjana, fonts documentals, argenter.

Abstract: This paper presents a set of unpublished documents on Majorcan sacred silversmithing from the late 15th and early 16th centuries. The information they render, represents an important source regarding active silversmiths during this period, as well as some of the works commissioned by the Cathedral, the Santo Domingo convent and some fraternities.

Key words: silversmithing, Majorca, Late Middle Ages, documentary sources, silversmith.

Rebut el 28 de maig. Acceptat el 28 de novembre de 2014.

Abreviatures: ACM = Arxiu Capítular de Mallorca, ARM = Arxiu del Regne de Mallorca, AGC = Actes Gran i General Consell, EO = Extraccions d'Oficis, Prot. = Protocol notarial.

Volem expressar el nostre agraïment al professor Gabriel Ensenyat per la revisió del text.

L'aportació documental que presentam està integrada per sis referències arxivístiques conservades a l'Arxiu del Regne de Mallorca, el denominador comú de les quals és l'argenteria sacra. La cronologia que abasten s'estén des de 1475 fins a 1517, anys que, a grans trets, coincideixen amb el regnat de Ferran el Catòlic.

Entre les obres protagonistes –realitzades amb argent i algunes amb un acabat d'or– s'hi compten un encenser, dos bordons, una custòdia-reliquiari, dos reliquiaris i una imatge de Santa Magdalena, totes elles destinades a l'àmbit eclesiàstic. Com aspecte a destacar, val a dir que en dos dels documents s'explicita que l'obra encarregada s'ha d'executar segons els models de destacades obres d'argenteria de la Seu. Fet que corrobora el que ja ha estat assenyalat per determinats autors en relació a altres manifestacions artístiques, és a dir, la Seu com a model a imitar per les parròquies de la part forana.¹

Pel que fa als promotors, es poden assenyalar quatre grups diferenciats. Primerament, la principal institució eclesiàstica de l'Illa, la Seu, segon, el convent de Sant Domingo, després l'església parroquial de Manacor i, finalment, dues confraries: la dels tenders de la ciutat de Mallorca, amb capella a l'església de Sant Miquel, i la de l'Assumpció de Manacor.

A partir dels documents s'ha constatat els noms de tres artífexs: Ramon Solvi, Antoni Falconer i Joan Garcia.

En relació a Ramon Solvi, la referència més primerenca exhumada és aquella en què l'any 1486 sortí elegit com a conseller de l'estament dels menestrals.² Sobre qüestions de naturalesa personal sabem que estava casat amb Caterina, filla del fuster Jaume Gual.³ Pel que fa a la seva trajectòria professional, les primeres notícies que se'n coneixien fins ara dataven de 1511-1512, quan obrà una custòdia i una creu de plata per al convent de la Mercè.⁴ Actualment, podem avançar-les a 1498, any en què apareix a la documentació catedralícia reparant el peu d'un canelobre d'argent que estava esclafat.⁵ A més, tal com es constata en el doc. 3, el 1501 se li encarregaren dos bordons d'argent per a la parròquia de Manacor. Alguns anys més tard, el 1507, obrà una custòdia-reliquiari per a la mateixa parròquia (doc. 4). Gràcies a aquestes aportacions documentals i a aquelles ja publicades podem afirmar el destacat paper que jugà Solvi en l'àmbit de l'argenteria sacra en els anys de transició a la modernitat.

Molt probablement, com ja apuntaren Maria Barceló i Gabriel Llopart, Ramon Solvi devia formar part d'una notable saga d'argenters,⁶ atès que en una cronologia contemporània també trobam documentat a Pere Joan Solvi com artífex de les astes dels bordons de la

¹ Sobre aquestes qüestions vegeu a tall d'exemple LLOMPART, G.: "Dues puntualitzacions iconogràfiques sobre paralitúrgies medievals mallorquines", a AD, *Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte*, Barcelona, 1998-1999, p. 475-481 i DOMENGE I MESQUIDA, J.: "La arquitectura en el reino de Mallorca, 1450-1550. Impresiones desde un mirador privilegiado", *Artígrama*, 23, 2008, p. 185-239.

² ARM, EO 20, f. 28.

³ ARM, Prot. C-169, f. 176-176v.

⁴ BARCELÓ CRESPI, M.; LLOMPART MORAGUES, G.: "Identificació del «Mestre de Sant Francesc» i altres documents per a la història de l'art mallorquí (1495-1524)", *BSAL*, 48, 1992, p. 85-88.

⁵ ACM, Llibre de Sagristia 1186, f. 68v.

⁶ BARCELÓ CRESPI, M.; LLOMPART MORAGUES, G.: "Identificació del «Mestre...», p. 77.

Seu l'any 1496⁷ i d'una creu per al santuari de Lluc.⁸ Sobre els Solvi també s'ha localitzat un donatiu fet per "lo honrat en Solvi argenter" de cinc sous per a Nostra Dona de la Seu l'any 1492.⁹

Quant a Antoni Falconer († 1519¹⁰), de qui se sap que fou obrer de la seca de Mallorca, és l'autor del reliquiari encarregat pel prior del convent de Sant Domingo l'any 1512 (doc. 5). Aquesta, però, no és la primera notícia documental sobre Falconer sinó que ja sabíem que el 1498 el priorat de Lluc li encarregà un ostensori d'argent; anys més tard, el 1501, obrà un calze d'argent per a l'església de Sant Andreu, encàrrec dels jurats de la Universitat, i el 1506 es féu càrrec de l'elaboració d'una creu d'argent per a la parròquia de Selva.¹¹ L'argenter també es troba documentat l'any 1498 refent un bací d'argent per a la parròquia d'Inca, feina finançada pel Capítol de la Seu.¹²

Finalment, es pot dir que l'argenter Joan García devia ser un artesà d'un cert renom, atenent als treballs que l'Església li encomanà. En aquest sentit, l'any 1514 se li pagà per la factura de la planxa d'una estampa per al santuari de Lluc,¹³ i uns anys més tard, el 1517, obrà una imatge d'argent de Santa Magdalena per al capítol catedralici (doc. 6).

7 LLOMPART, G.: "La fecha y circunstancias del arribo de los 'rimmonim' de la catedral de Mallorca", *Sefarad: revista de estudios hebraicos y sefardíes*, 30, 1970, p. 51.

8 DOMENGE I MESQUIDA, J.: *L'argenteria sacra a les esglésies de Mallorca (segles XIV-XVI)*, Palma, 1991, p. 173.

9 ACM, Llibre de Fàbrica 1759, f. 25.

10 Se sap que en aquesta data ja era difunt gràcies a una referència sobre una deixa testamentària reflectida en un Llibre de Fàbrica (ACM, Llibre de Fàbrica 1773, f. 49v).

11 DOMENGE I MESQUIDA, J.: *L'argenteria sacra...*, p. 162.

12 ACM, Llibre de Fàbrica 1762, f. 74.

13 LLABRÉS, G.: "Iconografía monseratina", *BSAL*, 4, 1892, p. 304-305. Vegeu també: FORTEZA OLIVER, M.: *La xilografia en Mallorca a través de sus colecciones. La Imprenta Guasp (1576-1958)*, Palma, 2007, p. 58-59.

Doc. 1

1475, novembre, 26

Guillem Brunet, prevere, rector de l'església parroquial de Sant Miquel de Ciutat de Mallorca, fa donació a Arnau Oliver, apotecari, Daniel Belloc, taverner, i Joan Miquel, tender, sobreposats de la confraria dels tenders baix l'advocació de Sant Miquel, d'un encenser d'argent en honor i servei del culte diví.

ARM, Prot. T-811, f. 20v

Die domenco XXVI mensis novembris, anno predicto MCCCCLXXV

In dei nomine etc, Ego Guillelmus Brunet, prebiter, rector ecclesie parrochialis beati Michaelis in Maioricarum gratis dono donacione, videlicet pura mera simplici et irrevocabili facta inter vivos, vobis, discretus Arnaldo Oliver, apothecario, Danieli Belloch, tabernario, et Joanni Michaeli, tenderio, suprapositis confratrie vulgo dicte dels tenders fundate sub invocacione Beati Michaeli et in altari maiori dicte ecclesie presentibus et dicte confratrie etc, quoddam turribulum argenteum per me fabrefactum in honorem et servicium divini cultus. Hanc itaquem donacionem vobis et dicte confratrie facio etc, sub hac expressa condicione quod dictum ipsum turribulum a dicta ecclesia sancti Michaelis extrahere valeatis minime iuro habeat sempre ibi remanere et permanere atquem deservire, prout melius dici poterit et intelligi ad comodum augmentum, tuhicionem et securitatem dicte confratrie dictari poterit etc, promitto habere ratam etc, obligo bona etc.

Testes Joannes Moya et Petrus Colom ac Raymundus Albert confratres dicte confratrie.

Doc. 2

1499, gener, 9

El Gran i General Consell demana en la sessió del 9 de gener de 1499 que els jurats acordin concedir 15 lliures dels béns de la Universitat per a un reliquiari que es fa pel Convent dels Predicadors de la Ciutat.

ARM, AGC 17, f. 7

Més denunciem a vostres savieses com cascú de vosaltres no ignora com lo gloriós mossènyer Sanct Domingo té molta propietat, especialment a mal de febres, e molt per lo món venerat en manera que en aquesta ciutat e Regne és molt colt e festivat e molta gent accorre a aygua, la que es tocada de hun solemna reliquiari qui és en lo covent dels freres prediquadors de la present Ciutat, ço és, les barres de aquell. E com lo reverent prior en lo temps dels altres Magnífichs jurats predessessors nostres fos vengut a lurs Magníficències los plasqués fer quaritat per lo reliquiari qui.s fa, per lo qual moltes e diverses persones han ja feta quaritat per fer aquell e resta alguna cosa per dar-hi compliment, e per los dits magnífichs jurats foren promeses donar-hi de béns de la dita Universitat quinze liures segons en lo lur testament o recort fet és specificat; sols resta que per vostres magníficències e savieses sie determenat fer la dita quaritat e almoyna, per so us pregam axí us ho lo plàcia determenar.¹⁴

Doc. 3

1501, agost, 9

Antoni Felip, prevere, juntament amb Nicolau Truyol i Tomàs Domenge, habitants de la parròquia de Manacor i representants de la confraria de la Verge Maria de l'Assumpció de dita parròquia, acorden amb l'argenter Ramon Solvi la factura, en el termini d'un any, de dos bordons d'argent marca de Mallorca, per a dita confraria a imitació de dos que hi ha a la Seu.

ARM, Prot. S-883, f. 127-128v

Die lune VIII mensis augusti, anno a Nativitate Domini Millesimo Quingentesimo primo

Nos Antonius Phelip, presbiter Sedis Maioricensis, Nicolaus Truyol et Thomas Domenga, habitatores parochie de Manechor, electi et deputati pro infrascriptis per angendis ab operatoribus et confratribus Beati Virginis Marie Assumptionis in eadem parochia constructe ut constat de dicta electione mediante escriptura seu instrumento facta in posse discreti Bernardi Dalmacii, notarii et scribe eiusdem parochie, sub prima presentis mensis augusti anni que infrascripti parte ex una et Raymundus Solvi, aurifaber Maioricarum, parte ex alia gratis venimus ad huiusmodi concordiam et promissionem contentas in infrascriptis capitulis huiusmodi tenoris.

Primo yo dit Ramon Solvi, argenter, promet e ab bona fe convench a vosaltres demunt dits honorables mossèn Antoni Phelip, prevera, e Nicolau Truyol et Thomàs Domenge en los dits noms que faré e ab tot effecte acabaré del dia present a hun any prop vinent dos bordons d'ergent marca de Mallorca de pes de quatre marchs e mig cascú, obrats de la forga e manera que n'í a dos a la Seu de sanyal de pagos, salvo que axí com ab aquells a

¹⁴ Al marge esquerre del document apareix una frase en la qual s'hi resumeix el contingut: «Proposició de certa caritat demana los freres de Sant Domingo per cert reliquiari».

pagos pintats faré y obraré sis figures en cascú dels dits bordons e aquelles dites figures a ellectió de vosaltres e lo qual argent tinch yo dit Solvi metre de mos propis dinés.

Ítem, és de pacte que vosaltres demunt dits siau tenguts en los dits noms de donar-ma per los dits bordons a raó de nou liures e deu sous per cascún march de argent blanch e tres liures de muntans per cascún march d'ergent blanch que per tot serà dotza liures e deu sous per march.

Ítem, és de pacte que me haiau bestraure ara de present sinquanta lliures moneda de Mallorques e quant dits bordons seran acabats de continent me ajau de pagar la resta del que revera muntaran los dits bordons presos en compte per mi dites sinquanta lliures, les quals dieu ma donoreu per dita de taula.

Ítem, és de pacte que yo dit Solvi vos haia e sia tengut de dar-vos per fermanses per dita ocasió, co és los honorables Antoni Riera, apothecari, e mestra Barthomeu Calvo, cirurgià, los quals prometran ab mi e sens mi principalment e per lo tot ésser tenguts e obligats en totes aquelles coses en les quals yo seré e só obligat.

Ítem, és de pacte que vosaltres demunt dits siau tenguts e obligats com dit he tentost e encontinent que aquells dits bordons seran acabats de pagar-ma lo que revera aquells muntaran, deduýdes emperò dites sinquanta lliures, altrament puga a despeses e dans de la dita confraria aquells empanyorar o vendra et sich nos dicte partes laudantes et aprobantes omni et singula in dictis capitulis et in quolibet ipsorum contenta et continuata. Gratis promittimus altera pars nostrum alteri et vicisim ea omnia in singula et eisdem capitulis contenta attendere et servare et contra ipsam nech aliquod ipsorum non contra facere vel venire iure aliquo causa vel racione sub bonorum videlicet mei dicti Solvi et nostrum dictorum Antonii Phelip, presbiteri, Nicolay Truyol et Thomé Domenge dicte confratrie obligacione fiat largo ut in forma etc, fide inssertint pro dicto Solvi honorabilis Antonius Riera et Bartholomeus Calvo qui promiserunt unaqum dicto Solvi et sine principaliter in solum tenere et obligatos fore nedum pro predictis quinquaginta libris eidem Raymundo Solvi bistractis verium etiam ac totum id et quantum dictus Raymundus Solvi occasionem predicta obligatus est et erit quinquaginta libras in omni casu et aventu illas recuperandi et habendi unacum aliis ad que dictus Solvi fuiset obligatus promisserunt idem fideiussores dare et restituere ac ex solvere dictis Antonio Phelip, presbitero, Nicolau Truyol et Thome Domenge dictis nominibus seu dicte confratrie omni exceptione sub pena omnium missione super quibus credatur etc, obliquo uterquem insolum bona renuncio largo et legi et franchises Maioricarum.

Testes honorabiles Paulus Sagura, mercator, et Raffael Garcias, clericus dicte parochie de Manacor, quorum presenciam dicti presbiter Thomas Domenge et Raymundy Solvi firmarunt. Testes firme dicti Barholomei Calvo, qui predicta firmavit die XI dicti mensis augusti fuere dictus Paulus Sagura, Petrus Martí, cirurgicus. Testes firmavit dicti Antonii Riera, aphotecarii, qui statim firmavit fuere Arnaldus Font, textor lini, et Michael Mayans, scriptor Maioricarum.

Doc. 4

1507, març, 30

Rafel Ballester de la parròquia de Manacor acorda amb Ramon Solvi, argenter de Mallorca, l'obra d'una custòdia o reliquiari d'argent a imitació del reliquiari de la túnica que hi ha a la Seu.

ARM, Prot. R-315, f. 6-7v

Die martis XXX mensis marcii, anno a Nativitate Domini MD septimo

Nos Rafael Ballester, parrochie de Manachor, ex una, et Raymundus Solvi, argenterius Maioricarum, partibus ex alia, gratis etc, confiteor et recognosco inter nos fuisse facta, inhita et concordata ac in vulgari posita et ordinata capitula inferius inserta et continuata, quorum quidem capitulorum tenor panditur serie subsequenti.

Primo és de pacte y convenció entre nosaltres que yo dit mestre Ramon Solvi age et sia tingut obrar una custòdia o reliquiari de argent lo qual té a servir per la vila de Manachor de tant pes e argent quant per lo dit Ballester o altre per ell li serà donat e aquell farà de aquella forma y manera que és fet lo reliquiari de la túnica qui és en la Seu de la present Ciutat de Mallorca ab totes aquelles mateixes obres que aquell és obrat.

Ítem, és pactat y convengut que yo dit Rafel Ballester promet acabat que sia lo dit reliquiari o custodia per vos dit mestre Solvi donar y pagar-vos per les mans y treballs de la dita obre quatre lliures per cascun marc e assò tant per la obre del dit reliquiari com per fer lo peu de aquell.

Ítem, promet yo dit Rafel Ballester donar e liurar a vos, dit mestre Solvi, tot lo argent que serà mester per fer dita obre y encare tot lo or necessari per a deurar aquella.

E yo dit Ramon Solvi confés y regonesch a vos, dit Rafel Ballester, que m haveu donat bestret y pagat lo salari per les mans y treballs meus de hun marc y mig tant solament.

Et ideo nos dicte partes laudantes et approbantes, ratificantes et confirmantes pre in certa capitula et omnia et singula in eis et quolibet ipsorum contenta promissa et specificata et ea fore vera confitentes et recognoscentes et renunciantes rei modo predicto sich non geste et non esse excepcioni, doli, mali et actioni in factum et omni alii iuri racioni et consuetudini contra hec repugnantibus gratis etc, convenimus et bona fide promittimus ac pascicimur scilicet una pars nostrum, alteri ad invicem quod predicta capitula pacta et convenciones in eis et quolibet ipsorum contenta et specificata complebimus et curabimus scilicet utraque pars nostrum in quantum ipsum partem pangunt et stringunt seu stringere obligare dentur iuxta videlicet formam attendere capitulorum predictorum et contra ea vel aliquid ipsorum non faciemus vel veniemus aliquo iure causa vel etiam ratione sub pena omnium missionum etc, super quibus etc, credatur etc, obligamus utique pars nostrum alteri invicem omnia bona etc, renunciamus largo et foro. Ad hec ego Johannes Ametler guixerius in hiis pro dicto Raymundo Solvi fideiubens gratis etc, promitto in omnibus superius per dictum Raymundum promissis cum illo et sine principaliter et in solium teneri et obligatum fore obligo bona etc, renuncio largo et legi ac franquesie Maioricarum de principali prius conveniendo.

Testes Joannes Serdó, parrochie de Muro habitator, et venerabili Joannes Berard, clericus, in quorum presencia omnes predicti firmarunt.

Doc. 5

1512, agost, 28

Pere Alemany, prior del convent de Sant Domingo de Ciutat, acorda amb l'argenter Antoni Falconer la factura d'un reliquiari per a dipositar les relíquies de Sant Domingo.

ARM, Prot. S-885, f. 92-93

Die jovis XXVIII mensis augusti, anno MDXII

Ego Anthonius Falconer, argenterius Maioricarum, gratis etc, promito vobis reverendo magistro Petro Alamany, priori Sancti Dominici regni Maioricarum, facere quoddam relliquiarum in quo repponent relliquie beati dominici sub pactis sequentibus.

Ítem, regonesch a vos, reverent mestre Pere Alamany, que he rebut per fer lo dit reliquiari set marcs menys un quart de argent marca de Mallorques.

Ítem, som de pactes que lo dit Falconer sie tingut fer dit reliquiari per les festes de Nadal propvinent, omni exceptione remota.

Ítem, som de pactes que lo dit Falconer sie tingut de obrar y donar lo or necessari per lo dit reliquiari, a raó sis lliures sinch sous per marc, tant per les mans com or, lo qual or jo so tengut pagar de mos béns.

Ítem, regonesch a vos, dit reverend prior, que he rebut pro rata de les mans del que.m pertanyarà per fer dit reliquiari vint-y-dues lliures vuit sous monede de Mallorca.

Ítem, és entre nosaltres pactat que encare que en los dies passats sie stat fet cert contracte entre lo dit reverend prior mestre Pere Alamany e lo honorable en Martí Solvi, argenter, en lo qual lo dit Solvi confessave haver rebut las demunt dites summes de argent y peccúnia y certs aberans de dites coses, emperò és la veritat aquesta que los dits contractes y aberans són nulles y vol lo dit prior sien haguts per no fets perque vos, dit reverent prior, no sols lo argent mas encare lo que ere per vos aquell donat haveu rebut.

Predictam itaque concordiam in partis superius narratur promito tenere sub obligatione bona meam presentis et futuris. Ad hec ego dictus Petrus Alamany, prior predicti monasteri Sancti Dominici, predictam concordiam acceptans, gratis promito omnia superius contenta servare ne non facio dicto reliquiario quod vobis restabit pro facturis et auro, in continenti solvere omnia exceptionem, etc, sub pena super quibus credatur etc, obligo bona dicti conventi. Est certum que dictus Solvii dedit et componit verum de omnium argento et pecunia per me ei tradita illud, et illum recepi, prout superius narratur, volens predictum contractum et albaranam haberi per nos factis.

Testes Michael Obredor, fornerius, Joannes Julià, molendinarius, et Thomàs Lobet, lapiscida Maioricarum, in quorum presencia omnes firmarunt.

Doc. 6

1517, abril, 8

Joan Garcia, argenter, reconeix haver rebut de Guillem Grua, canonge de la Seu, 25 lliures per una imatge d'argent daurada de Santa Magdalena per a la catedral.

ARM, Prot. N-27, f. 60-60v

Die XXVIII mensis aprilis, anno MDXVII

Ego Joannes Garcie, argenterius Maioricarum, gratis confiteor et recognosco me habuisse et numerando recipisse a vobis, reverendo domino Guillermo Grua, canonico Maioricarum reverendissimo domino in Cristo patris et domini Anthonii de Roges, Dei et apostolicem sedis gratis archiepiscopi Granate, viginti quinque libras seu verius illas illas pro vobis dicto nomine michi dedit et exsolvit honorabilis Joannes Garcie, pater meus, qui illas a vobis diebus vero lapsis diebus a vobis receperat pro imagine argenti sancte Magdelene, quam fecit pro ecclesia alme sedis Maioricensis, et dictas XXV libras recepui per dicta imagine dauranda unde recepit, etc, promitto etc, obligo etc.

Testes sunt venerabilis Petrus Vicens, presbiter, et Michael Blanch, canonicus.

